

Małgorzata Skulimowska

Uniwersytet Rzeszowski

Marcin Warchoła

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna

im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

ORGANIZACJE POZARZĄDOWE DZIAŁAJĄCE NA TERENIE ZWIĄZKU GMIN TURYSTYCZNYCH POGÓRZA DYNOWSKIEGO I ICH ROLA W OCHRONIE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PRZYRODNICZEGO

Streszczenie

Głównym celem podjętej problematyki było zbadanie roli organizacji pozarządowych działających na terenie Pogórza Dynowskiego, dla których priorytetem jest ochrona dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Badaniami objęto gminy należące do Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego, a zwłaszcza miejscowości, w których działają lub mają swoje siedziby organizacje i stowarzyszenia lokalne. Jednym z problemów badawczych była korelacja zachodząca pomiędzy działalnością tych organizacji na rzecz ratowania i zachowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego a rozwojem turystyki oraz oddziaływań odwrotnych. Sformułowane tezy i wnioski podsumowujące pracę pozwolą na podjęcie próby oceny wzajemnych oddziaływań zachodzących pomiędzy działalnością organizacji i stowarzyszeń a rozwojem turystyki w badanym obszarze.

Słowa kluczowe: organizacje pozarządowe, dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS WORKING IN THE MUNICIPALITIES THAT BELONG TO THE ASSOCIATION OF TOURISM MUNICIPALITIES OF THE DYNOWSKIE FOOTHILLS AND THEIR PART IN THE PRESERVATION OF CULTURAL AND NATURAL HERITAGE

Summary

The main aim of the issue being discussed was to analyse the role of the non-governmental organizations working in the municipalities of the Dynowskie Foothills for whom the primary aim is the preservation of cultural and natural heritage.

The research concerned the municipalities that belong to the Association of Tourism Municipalities of the Dynowskie Foothills, especially those in which organizations and local associations work or have their registered offices. One of the research problems was the correlation that exists between those organizations' activities for saving and preserving tangible and intangible heritage and the tourism development as well as the adverse effects. The proposed theses and conclusions that summarise the dissertation will allow to make an attempt to assess interactions between the organizations' and associations' activities and tourism development in the studied area.

Keywords: non-governmental organizations, cultural and natural heritage

1. Wprowadzenie

Instytucje państwowe działające na rzecz ochrony i ratowania dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego nie są w stanie realizować wszystkich zadań przed nimi stawianych. Główną przyczyną jest brak środków jak i ludzi, dzięki którym można by zrealizować wszystkie zamierzenia i potrzeby. W takiej sytuacji korzystają ze wsparcia sektora pozarządowego, który dzięki specyficznej formie organizacji potrafi zaangażować znaczne grupy obywateli, jak i środki niezbędne do funkcjonowania.

Działalność organizacji pozarządowych w Polsce reguluje Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie [10]. Zgodnie z art. 3 ust. 2 tej ustawy organizacjami pozarządowymi są:

- ◆ niebędące jednostkami sektora finansów publicznych, w rozumieniu ustawy o finansach publicznych,
- ◆ niedziałające w celu osiągnięcia zysku,
- ◆ osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, w tym fundacje i stowarzyszenia, z zastrzeżeniem ust. 4 (art. 3 ust. 2).

Organizacjami pozarządowymi są nie tylko podmioty, które mają osobowość prawną, ale także jednostki, które tej osobowości nie mają, na przykład uczelniane organizacje studenckie, koła gospodyń wiejskich itp. Natomiast nie są organizacjami pozarządowymi te stowarzyszenia, które prowadzą działalność gospodarczą nastawianą na zysk. Organizacje pozarządowe nie działają w celu osiągnięcia zysku i nie należą do sektora komercyjnego. Przepisy prawa pozwalają jednak organizacjom pozarządowym (m.in. stowarzyszeniom i fundacjom) na prowadzenie działalności gospodarczej, m.in. w celu realizacji założeń statutowych (np. sprzedaż produktów i wyrobów lokalnych wytworzonych przez koło gospodyń wiejskich). Jednak nawet wtedy te organizacje nie stają się podmiotami działającymi w celu osiągnięcia zysku, a więc nie przestają być organizacjami pozarządowymi w rozumieniu Ustawy z 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie [10].

Rozwój turystyki wymaga wielostronnej współpracy zarówno pomiędzy szczeblami administracji rządowej, jednostkami samorządu terytorialnego, podmiotów gospodarczych, jak i społecznością lokalną. Organizacje pozarządowe stwarzają możliwości zintegrowanej współpracy pomiędzy poszczególnymi jednostkami admi-

nistracyjnymi a ludnością mieszkającą w danym regionie. U podstawy tej współpracy leży idea partnerstwa w zakresie podejmowania poszczególnych działań i decyzji.

W Polsce najpopularniejszymi organizacjami pozarządowymi są fundacje i stowarzyszenia. Według definicji słownikowej fundacja to „instytucja, której podstawą jest majątek przeznaczony przez założyciela na określony cel (dobroczynny, kulturalny)” [5]. Wśród najbardziej znanych fundacji na świecie warto wymienić Fundację Nobla i Rockefellera, które mają zasięg międzynarodowy. Działalność i zasady tworzenia fundacji w Polsce reguluje Ustawa o fundacjach z 6 kwietnia 1984 r. [9]. Natomiast stowarzyszenie, jak definiuje tę organizację art. 2 ust. 1 Ustawy o stowarzyszeniach, jest to dobrowolne, samorządowe, trwałe zrzeszenie o celach niezarobkowych [8]. Spośród stowarzyszeń polskich, które mają zasięg międzynarodowy można wymienić Stowarzyszenie Wspólnota Polska, które ma 30 lokalnych oddziałów w Polsce oraz kilka Domów Polonii poza granicami kraju (m.in. w Suczawie, Wilnie).

Na szczególną uwagę wśród stowarzyszeń działających na rzecz rozwoju i promocji obszarów wiejskich zasługują Lokalne Grupy Działania (LGD). Tworzone są one i rozwijane w ramach Osi Leader Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Celem LGD jest przede wszystkim aktywizacja społeczności wiejskich, opracowanie strategii rozwoju tych obszarów oraz realizacja innowacyjnych projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Działania LGD mają więc znaczący wpływ na podniesienie atrakcyjności obszarów wiejskich [6]. W województwie podkarpackim działa obecnie 31 LGD zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym. Są to m.in.: Stowarzyszenie „Kraina Sanu”, „Kraina Nafty”, „Serce Roztocza” itd.

Pośród tych najbardziej znanych i głęboko zakorzenionych w środowisku wiejskim warto wymienić Koła Gospodyń Wiejskich, które w szczególny sposób promują niematerialne dziedzictwo kulturowe (kuchnia regionalna, tradycje i obrzędy itp.).

Głównym celem niniejszego artykułu jest analiza organizacji pozarządowych działających na obszarze gmin należących do Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego (ZGTPD): Dubiecko, Dydnia, Dynów (miejska i wiejska), Krzywca i Nozdrzec zarejestrowanych w Krajowym Rejestrze Sądowym.

W pracy wykorzystano informacje zebrane podczas analizy witryn internetowych gmin należących do ZGTPD oraz statutów poszczególnych organizacji i stowarzyszeń jak również danych dostępnych w Krajowym Rejestrze Sądowym (KRS).

2. Charakterystyka organizacji i stowarzyszeń lokalnych działających na terenie poszczególnych gmin należących do ZGTPD

Obszar działalności Związku Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego to teren atrakcyjny zarówno pod względem przyrodniczym, jak i kulturowym. Pogórze Dynowskie położone jest w paśmie Pogórzy Środkowobeskidzkich należących do Zewnętrznych Karat Zachodnich [3]. Pod względem przyrodniczym jest to region bardzo interesujący, bowiem pasma wzgórz i kotlin porożcinane są dolinami przepływających rzek. Cenniejsze obszary Pogórza Dynowskiego zostały objęte ochroną

i utworzono na nich kilka rezerwatów leśnych. Z uwagi na dziedzictwo kulturowe badany obszar również zaliczany jest do atrakcyjnych turystycznie.

Biorąc pod uwagę położenie jak i historię, Pogórze Dynowskie wyróżnia się spośród pozostałych Pogórzy Karpackich pod względem etnograficznym. Na tym terenie ludność zaliczana do Pogórzan Wschodnich sąsiadowała z enklawą ludności rusińskiej zwanej Zamieszkańcami. W miastach zachowały się obiekty świadczące o kulturze judaistycznej, bowiem także ten obszar zamieszkiwany był przez Żydów. Dzięki temu na obszarze gmin należących do ZGTPD zachowała się wielokulturowa spuścizna, którą starają się zachować i promować działające na tym terenie organizacje pozarządowe (tab. 1).

Tab. 1. Wykaz organizacji pozarządowych zarejestrowanych w KRS działających na terenie ZGTPD

Gmina	Stowarzyszenia						Pozostałe organizacje pozarządowe			Ogółem
	Lokalne Grupy Działania	Kola Gospodyń Wiejskich	Stowarzyszenia Kultury Fizycznej	Stowarzyszenia Ochotniczych Straży Pożarnej	Zespół Pieśni i Tańca	Stowarzyszenia - pozostałe	Fundacje	Spółdzielnie	Kółka rolnicze	
Dubiecko	1	1	1	11	1	12	3	2	1	33
Dydnia			2	12		11	1	1	1	28
Dynów miejska			1	3		10	2	3		19
Dynów wiejska		1	1	9		4			1	16
Krzywca		1		7		5	1			14
Nozdrzec		4	2	8		3	1	2		20
Ogółem	1	7	7	50	1	45	8	8	3	130

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru KRS

Według wykazu organizacji zarejestrowanych w KRS na terenie gmin należących do ZGTPD zlokalizowanych jest ogółem 130 organizacji pozarządowych. Według nazw zarejestrowanych są to w większości stowarzyszenia (85%), następnie fundacje (6,5%) i spółdzielnie (6,5%) oraz kółka rolnicze (2%). Wśród stowarzyszeń największą grupę stanowią Stowarzyszenia Ochotniczych Straży Pożarnej z siedzibami w poszczególnych miejscowościach, bowiem aż 50 ze 111 zarejestrowanych, co stanowi 45% ogółu. Najmniej jest Zespołów Pieśni i Tańca, bowiem jedynie jedno zarejestrowano jako stowarzyszenie. Jest to Zespół Pieśni i Tańca „Sanowiaci” z siedzibą w Przedmieściu Dubieckim. Również Lokalnych Grup Działania zarejestrowanych na terenie ZGTPD jest niewiele, bowiem tylko jedna, a mianowicie LGD „Pogórze Przemysko-Dynowskie” z siedzibą w Nienadowej, która swoim obszarem działania obejmuje również gminy Dynów i Krzywca.

Warto nadmienić, iż zarejestrowana z siedzibą w Brzozowie LGD „Ziemia Brzozowska” swoim obszarem działania obejmuje gminę Dydnia i Nozdrzec. Lokalne Grupy Działania to organizacje, które mogą przybierać formę stowarzyszeń, fundacji i związków stowarzyszeń, w związku z czym ich zasięg działania może obejmować obszar jednej bądź kilku gmin [2].

Dokonując analizy powyższego zestawienia, zauważa się, że najwięcej organizacji pozarządowych zarejestrowanych jest na terenie gminy Dubiecko, bowiem aż 33, co stanowi 25% ogółu organizacji na terenie wszystkich gmin należących do Związku. Są to zarówno stowarzyszenia, fundacje, spółdzielnie oraz kółka rolnicze. Najmniej organizacji działa na terenie gminy Krzywca, gdzie jest ich jedynie 14.

Przy porównaniu liczby organizacji względem ważnego czynnika, jakim jest liczba ludności zamieszkującej poszczególne gminy, wyniki przedstawiają się dość podobnie (tab. 2).

Tab. 2. Liczba organizacji pozarządowych działających na terenie ZGTPD względem liczby ludności

Gmina	Liczba organizacji	Liczba ludności (2015 r.)	Liczba osób przypadających na jedną organizację
Dubiecko	33	9348	283
Dydnia	28	8054	288
Dynów miejska	19	6168	325
Dynów wiejska	16	6966	435
Krzywca	14	4882	349
Nozdrzec	20	8306	415
Ogółem	130	43 724	336

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Województwo Podkarpackie. Podregiony. Powiaty. Gminy, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2016.

Analizując powyższe zestawienie, stwierdza się, że średnio na terenie gmin należących do ZGTPD na jedną organizację przypada 336 osób. Najwięcej organizacji jest w gminie Dubiecko, bowiem na jedną przypada 283 osoby. Natomiast najmniej znajduje się w gminie wiejskiej Dynów, gdzie na jedną organizację przypada 435 mieszkańców.

Biorąc pod uwagę główny cel badań, czyli rolę organizacji w ochronie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, najważniejszą grupę stanowią stowarzyszenia, ze szczególnym uwzględnieniem organizacji, które w swoich celach statutowych mają działania związane z ochroną i promocją dziedzictwa kulturowego oraz przyrodniczego. Również niektóre z zarejestrowanych fundacji działają na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego.

Dla potrzeb pracy podjęto próbę podziału obszarów działania organizacji pozarządowych zapisanych w celach statutowych. Z uwagi na główny problem badawczy przyjęto następujący podział obszarów: edukacja i oświata (kursy, szkolenia, współpraca ze szkołami itp.), kultura i sztuka (dziedzictwo materialne i niematerialne), sport, turystyka i rekreacja (organizacja czasu wolnego, krajoznawstwo, szlaki turystyczne itp.), ochrona środowiska (ekologia, edukacja ekologiczna), zdrowie (promocja zdrowego

stylu życia itp.), gospodarka i przedsiębiorczość (w tym aktywizacja mieszkańców, alternatywne źródła dochodu), promocja (wydawnictwa, działania promocyjne itp.). Każdy z tych wyróżnionych obszarów działania zapisanych w celach statutowych, w bezpośredni lub pośredni sposób związany jest z ochroną dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego.

Pierwsza z analizowanych gmin to Dubiecko, na terenie której, jak już wspomniano wcześniej, działają 33 organizacje. Są to: stowarzyszenia (27), fundacje (3), spółdzielnie (2) oraz jedno kółko rolnicze. W grupie stowarzyszeń najliczniejszą stanowią Ochotnicze Straże Pożarne (OSP), ogółem jest ich 11. Do najważniejszych celów OSP należą [11]:

- ◆ informowanie ludności o istniejących zagrożeniach pożarowych i ekologicznych oraz o sposobach ochrony przed nimi,
- ◆ rozwijanie wśród członków Ochotniczej Straży Pożarnej kultury fizycznej i sportu oraz prowadzenie działalności kulturalno-oświatowej i rozrywkowej,
- ◆ wykonywanie innych zadań wynikających z przepisów o ochronie przeciwpożarowej oraz statutu.

Jak można zauważyć, do najważniejszych działań OSP należą te, które nieodłącznie kojarzą się z pracą strażaka, czyli akcje ratownicze, zapobieganie zagrożeniom pożarowym itp. Warto jednak podkreślić, że również w przypadku tych bardzo ukierunkowanych organizacji, wśród niektórych celów statutowych i realizowanych zadań można zauważyć te związane z działalnością kulturową m.in.: działające przy OSP orkiestry dęte (m.in.: w Dydni, Dynowie, Nozdrzcu, Harcie), organizacja pokazów wozów strażackich, współorganizacja dożynek. Niektóre z jednostek powstały już na przełomie XIX i XX w. i mogą pochwalić się bogatą tradycją, szczególnie w zakresie działalności społecznej [1].

Pozostałe stowarzyszenia realizują różnorodne działania m.in.: inicjowanie, wspieranie, oraz pomoc w działaniach na rzecz dzieci, młodzieży oraz lokalnego środowiska w obszarach: kultura, oświata, edukacja, ochrona zdrowia, ochrona środowiska, rozwój gospodarczy i przedsiębiorczość oraz promocja regionu, gminy czy też miejscowości (tab. 3). Na terenie gminy Dubiecko zarejestrowane są również dwie fundacje, których misją są działania związane ze sportem, z turystyką i rekreacją. Są to: Fundacja „Ułani Króla Jana” oraz „Pamiętaj”.

Tab. 3. Wykaz stowarzyszeń działających na terenie gminy Dubiecko z wyłączeniem OSP

Lp.	Stowarzyszenie	Cele statutowe wybrane obszary działalności							
		Edukacja i oświata	Kultura i sztuka	Sport	Turystyka i rekreacja	Ochrona środowiska	Zdrowie	Gospodarka i przedsiębiorczość	Promocja
1.	Człowiek Przyszłości	+	+	+					
2.	Dobry Start – Dobra Przyszłość	+	+	+	+				
3.	Warto Mieć Marzenia	+	+	+			+		+
4.	Szkoła Marzeń	+	+	+				+	
5.	Przyjaciół Zespołu Szkół im. Aleksandra Fredry w Nienadowej	+	+			+	+	+	
6.	Przyjaciół Miejscowości Nienadowa	+	+	+		+		+	
7.	Soli Deo		+	+	+				+
8.	Przyjaźni i Współpracy Pomędzy Gminą Dubiecko w RP a Merostwem Azay-Le-Rideau we Francji	+	+	+					+
9.	Na Rzecz Rozwoju Zasania	+	+	+	+			+	
10.	Pasjonatów Paleontologii i Geologii	+	+						+
11.	Gminne Stowarzyszenie Kobiet	+	+		+		+		+
12.	Lokalna Grupa Działania „Pogórze Przemysko-Dynowskie”		+			+		+	+
13.	Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Dubieckiej	+	+		+	+		+	+
14.	Společne Ognisko Kulturalne „Śliwniczanka”	+	+						+
15.	Zespół Pieśni i Tańca „Sanowiacy”	+	+						+
16.	Jeździecki Klub Sportowy „Dragon”	+	+	+	+				+
Ogółem		14	16	9	6	4	3	6	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru KRS

Analizując powyższe dane, stwierdza się, że wszystkie stowarzyszenia działające na terenie gminy Dubiecko w swoich celach statutowych mają działania w obszarze szeroko rozumianej kultury. Są to m.in.: ochrona dóbr dziedzictwa kulturowego, kultywowanie folkloru i sztuki ludowej, opieka nad obiektami zabytkowymi oraz podtrzymywanie tradycji regionu. Kolejnym dominującym obszarem jest edukacja i oświata (14 stowarzyszeń) oraz promocja regionu (10 stowarzyszeń). Wśród stowarzyszeń bardzo aktywnie działających na rzecz ochrony oraz promocji dóbr kultury materialnej i niematerialnej są: Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Dubieckiej, Stowarzyszenie Pasjonatów Paleontologii i Geologii oraz Gminne Stowarzyszenie Kobiet.

Kolejną poddaną analizie jest gmina Dydnia (tab. 4), w której zarejestrowanych jest 28 organizacji pozarządowych, z czego 25 to stowarzyszenia, wśród których najliczniejszą grupę stanowią Ochotnicze Straże Pożarne (48%).

Tab. 4. Wykaz stowarzyszeń działających na terenie gminy Dydnia z wyłączeniem OSP

Lp.	Stowarzyszenie	Cele statutowe wybrane obszary działalności							
		Edukacja i oświata	Kultura i sztuka	Sport	Turystyka i rekreacja	Ochrona środowiska	Zdrowie	Gospodarka i przedsiębiorczość	Promocja
1.	Na Rzecz Rozwoju i Promocji Gminy	+	+	+	+	+			+
2.	„Razem dla Rozwoju Szkoły”	+	+				+		
3.	„Ziemia Dydyńska Przyjazna Dzieciom”	+	+			+		+	
4.	Rozwoju wsi Końskie	+	+			+	+	+	
5.	Wspierające Rozwój wsi Krzemienna		+				+	+	+
6.	Obarzym 2009	+	+	+	+	+	+		
7.	Na Rzecz Rozwoju Edukacji i Środowiska Lokalnego wsi Niebocko	+	+	+	+	+		+	
8.	Na Rzecz Odnowy i Rozwoju wsi Grabówka	+	+	+	+	+		+	+
9.	Na Rzecz Rozwoju wsi Jablonka	+	+					+	
10.	Na Rzecz Rozwoju Gminy		+					+	
11.	Na Rzecz Wspierania Inicjatyw Edukacyjnych, Kulturalnych, Społecznych i Gospodarczych w Dydni „Lider”	+	+	+	+			+	+
12.	Ludowy Klub Sportowy „Victoria”	+		+					
13.	Ludowy Klub Sportowy „Zryw”	+		+					
OGÓŁEM		11	11	7	5	6	4	8	4

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru KRS

Jak wynika z zestawienia przedstawionego w tabeli 4, w obszarach działalności stowarzyszeń zarejestrowanych na terenie gminy Dydnia są przede wszystkim zadania związane z edukacją (11 stowarzyszeń), jak i kulturą (11 stowarzyszeń). Znaczna część organizacji wśród celów statutowych zakłada również działania związane z rozwojem gospodarczym regionu, gminy i miejscowości, jak również podejmowaniu inicjatyw gospodarczych (61%). Jednym z najbardziej aktywnych w działalności na rzecz ochrony i promocji dziedzictwa kultury materialnej i niematerialnej jest Stowarzyszenie na Rzecz Rozwoju i Promocji Gminy Dydnia, które w swoich celach stawia m.in. na upowszechnianie i ochronę dziedzictwa kulturalnego regionu oraz prowadzenie działalności wydawniczej, jak również dbałość o ochronę środowiska i zabytków kultury dziedzictwa narodowego. Jednym z realizowanych zadań od kilkunastu lat jest m.in. współorganizacja Międzynarodowego Festiwalu Folklorystycznego „Dzieci Gór i Dolin” (w 2017 r. odbyła się XIII edycja festiwalu).

Na terenie gminy miejskiej Dynów zarejestrowanych jest 14 stowarzyszeń, wśród których jedynie trzy stanowią Ochotnicze Straże Pożarne (tab. 5). Na tym terenie działają również dwie fundacje, które wspierają i prowadzą działalność kulturalną

w zakresie kultury żydowskiej i religijnego dorobku polskich Żydów. Są to Fundacja Chasydzka w Rymanowie z siedzibą w Dynowie oraz Centrum Historii Polskich Żydów również z siedzibą w Dynowie. Działalność Centrum jest dość nowatorska, ponieważ poza zbieraniem materiałów historycznych dotyczących Żydów jak i Polaków zamieszkujących ziemię dynowską, oferuje również zakwaterowanie dla gości pragnących zapoznać się z historią Żydów polskich, jak również spróbować koszernej kuchni. Dzięki działalności Centrum udało się wybudować w 2010 r. synagogę w Dynowie. Jest także organizatorem wielu wydarzeń kulturalnych, wśród których są m.in. wystawy.

Tab. 5. Wykaz stowarzyszeń działających na terenie gminy miejskiej Dynów z wyłączeniem OSP

Lp.	Stowarzyszenie	Cele statutowe wybrane obszary działalności							
		Edukacja i oświata	Kultura i sztuka	Sport	Turystyka i rekreacja	Ochrona środowiska	Zdrowie	Gospodarka i przedsiębiorczość	Promocja
1.	Dynowskie Bractwo Motocyklowe - „Byk”		+		+				+
2.	Przyjaciół Zespołu Szkół Zawodowych w Dynowie	+	+			+	+	+	
3.	Lokalna Organizacja Turystyczna „Pogórze Travel”	brak danych							
4.	Aktywny Dynów	+		+	+				
5.	„Między Basztami”		+						
6.	Towarzystwo Pomocy im. Św. Brata Alberta Koło Dynowskie	+					+		
7.	Wir							+	
8.	Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” w Dynowie		+	+	+				
9.	DE-NOVO (w likwidacji)	+	+		+	+			+
10.	Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych Miasta i Gminy			+			+		
11.	Promocji i Rozwoju Regionu Dynowskiego Towarzystwo Przyjaciół Dynowa	+	+	+		+	+		+
Ogółem		5	6	4	4	3	4	2	3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru KRS

Analizując powyższe dane, stwierdza się, że jedynie połowa stowarzyszeń działających na terenie gminy miejskiej Dynów w swoich celach statutowych wpisane ma działania w obszarze szeroko rozumianej kultury i sztuki (tab. 5). Poszczególne obszary działań są dość równomiernie rozłożone wśród wszystkich stowarzyszeń. Wyróżniającą się organizacją pozarządową na tym obszarze jest Towarzystwo Przyjaciół Dynowa, które w swoich celach statutowych stawia m.in. na [13]:

- ◆ podejmowanie działań służących rozwojowi miasta w tym krzewieniu kultury, oświaty i sportu,
- ◆ wspieranie działalności wydawniczej służącej promocji walorów turystycznych, kulturalnych i gospodarczych,
- ◆ prowadzenie działalności popularno-naukowej, naukowo-badawczej, poprzez wydawanie publikacji periodycznych, monograficznych oraz opracowań z sesji zjazdów i konferencji.

Wśród ważniejszych działań Towarzystwa Przyjaciół Dynowa jest pomysł wydawania Rocznika Historycznego „Dynoviana”. Od 2014 r. wydane zostały trzy tomy tej monografii, która prezentuje wydarzenia z 600-letniej historii Dynowa oraz okolicznych miejscowości ze szczególnym uwzględnieniem historii z życia mieszkańców regionu.

Kolejną poddaną analizie jest gmina wiejska Dynów, w której zarejestrowanych jest 16 organizacji pozarządowych, z czego 15 to stowarzyszenia, wśród których znowu najliczniejszą grupę stanowią Ochotnicze Straże Pożarne (60%), oraz jedno kółko rolnicze.

Dokonując analizy zestawienia głównych obszarów działalności, można stwierdzić, że najczęściej powtarzającym się celem jest edukacja i oświata, kultura, turystyka i rekreacja oraz gospodarka i przedsiębiorczość, realizowana średnio w czterech na sześć stowarzyszeń (tab. 6). Jednym z aktywniejszych jest Towarzystwo Kultury i Rozwoju Wsi Harta, które w 2015 r. było realizatorem projektu „Na ludową nutę” – programu upowszechniania kultury ludowej wśród mieszkańców wsi Harta. W ramach projektu zorganizowano wiele imprez, m.in. przegląd kapel, warsztaty rękodzieła ludowego.

Tab. 6. Wykaz stowarzyszeń działających na terenie gminy wiejskiej Dynów z wyłączeniem OSP

Lp.	Stowarzyszenie	Cele statutowe wybrane obszary działalności							
		Edukacja i oświata	Kultura i sztuka	Sport	Turystyka i rekreacja	Ochrona środowiska	Zdrowie	Gospodarka i przedsiębiorczość	Promocja
1.	„Dolina Łubienki”	+			+	+	+	+	+
2.	Towarzystwo Kultury i Rozwoju Wsi Harta z siedzibą w Harcie	+	+		+	+	+	+	+
3.	Kobiet Wsi w Bachórze		+	+					
4.	Towarzystwo Przyjaciół Dąbrówki Starzeńskiej		+		+			+	
5.	„Zryw” z siedzibą w Dylągowej	+	+	+	+	+		+	+
6.	Ludowy Klub Sportowy „Pogórze-Bachórz” w Bachórze	+		+					
Ogółem		4	4	3	4	3	2	4	3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru KRS

Na terenie najmniejszej z badanych pod względem powierzchni gminy wiejskiej Krzywca działa ogólnie 14 organizacji pozarządowych: 13 stowarzyszeń i jedna fundacja (tab. 7). Wśród stowarzyszeń ponownie największą grupę stanowią Ochotnicze Straże Pożarne (54%).

Tab. 7. Wykaz stowarzyszeń działających na terenie gminy Krzywca z wyłączeniem OSP

Lp.	Stowarzyszenie	Cele statutowe wybrane obszary działalności							
		Edukacja i oświata	Kultura i sztuka	Sport	Turystyka i rekreacja	Ochrona środowiska	Zdrowie	Gospodarka i przedsiębiorczość	Promocja
1.	Dla Edukacji	+	+	+	+	+	+	+	
2.	„Jesteśmy Razem w Ruszelczycach”	+						+	
3.	Kół Gospodyń Wiejskich z Gminy Krzywca	+	+			+	+	+	
4.	Otwarta Dłoń	+	+	+	+			+	+
5.	„W Dolinie Sanu”		+					+	
6.	Rozwoju Ziemi Krzywieckiej w Krzywcy		+		+	+	+	+	+
Ogółem		4	5	2	3	3	3	6	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru KRS

Jak wynika z powyższego zestawienia, wśród obszarów działalności poszczególnych stowarzyszeń wyróżniającym celem jest gospodarka i przedsiębiorczość, a następnie kultura. Niestety, bardzo rzadko w głównych zadaniach pojawia się obszar obejmujący szeroko rozumianą promocję gminy i poszczególnych wsi (tab. 7). Jedną z aktywnie uczestniczących w działaniach na rzecz ochrony dóbr kultury, jak i aktywności turystycznej jest Stowarzyszenie Rozwoju Ziemi Krzywieckiej z siedzibą w Krzywcy, które w swoich dotychczasowych działaniach ma, m.in.: wytyczenie szlaku historycznego związanego z upamiętnieniem walk o Krzywczę we wrześniu 1939 r., realizację projektu „Pokaż co masz na strychu – wystawa staroci” itp.

Ostatnią gminą poddaną analizie jest gmina Nozdrzec (tab. 8). Ogólnie zarejestrowanych jest tutaj 20 organizacji pozarządowych, wśród których największą grupę stanowią stowarzyszenia (17). Pozostałe organizacje to dwie spółdzielnie i jedna fundacja. W grupie stowarzyszeń zwyczajowo największy procent stanowią Ochotnicze Straże Pożarne (47%). Pozostałe są to m.in. dwa stowarzyszenia kultury fizycznej i cztery koła gospodyń wiejskich. Jedyna fundacja działająca na terenie gminy Nozdrzec – Fundacja Rozwoju Kultury i Nauki – Jeden Świat wśród celów statutowych ma m.in. popieranie działalności kulturalnej i naukowej oraz działalności na rzecz ochrony środowiska i ochrony praw zwierząt.

Tab. 8. Wykaz stowarzyszeń działających na terenie gminy Nozdrzec z wyłączeniem OSP

Lp.	Stowarzyszenie	Cele statutowe wybrane obszary działalności							
		Edukacja i oświata	Kultura i sztuka	Sport	Turystyka i rekreacja	Ochrona środowiska	Zdrowie	Gospodarka i przedsiębiorczość	Promocja
1.	„Towarzystwo Miłośników Ziemi Dynowsko-Brzozowskiej”		+						+
2.	Przy Zespole Szkół im. Aleksandra Fredry w Nozdrzcu	+	+	+	+			+	
3.	Koło Gospodyń Wiejskich w Siedliskach		+				+	+	+
4.	Kobiet Wiejskich w Hłudnie (w likwidacji)		+				+	+	+
5.	Kobiet Wiejskich w Izdebkach-Rudawcu (w likwidacji)		+				+	+	+
6.	Koło Gospodyń Wiejskich w Izdebkach		+				+	+	+
7.	„Wspólnota Kazachska”							+	
8.	Ludowy Klub Sportowy w Izdebkach			+	+				
9.	Kultury Fizycznej Klub Sportowy „Atlas” w Wesolej			+	+				
Ogółem		1	6	3	3		4	6	5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z rejestru KRS

Analizując powyższe zestawienie, stwierdza się, że ponad połowa organizacji działających na terenie gminy Nozdrzec w głównych celach statutowych ma działania związane z kulturą i ze sztuką, jak również gospodarką i przedsiębiorczością (tab. 8). Kolejne obszary działalności, które często pojawiają się w statucie organizacji, to promocja i zdrowie. Niestety, jedynie w trzech na pięć organizacji misją jest działalność w obszarze turystyki i rekreacji oraz sportu. W żadnym statucie organizacji działających na terenie gminy Nozdrzec nie pojawia się jeden z ważniejszych celów, jakim jest ochrona środowiska.

3. Rola przywódcy w regionie turystycznym. Przykład Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Dubieckiej

Biorąc pod uwagę zarówno ilość organizacji pozarządowych, jak i obszary działalności wyróżniającą się gminą jest Dubiecko. Jak już wspomniano powyżej, są to 33 organizacje, przy czym średnio na jedną organizację przypada 283 mieszkańców. Na terenie gminy działają zarówno stowarzyszenia, jak i fundacje. Zarejestrowana jest również Lokalna Grupa Działania „Pogórze Przemysko-Dynowskie” z siedzibą w Nienadowej oraz zespół Pieśni i Tańca „Sanowiacy”. Wśród tych wielu prężnie działających organizacji wyróżniającą się w obszarach działalności, jak i aktywności jest Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Dubieckiej (TPZD), które powstało w styczniu 2003 r. Stowarzyszenie zrzesza miłośników Dubiecka i okolic, gdzie obecnie jest to 49 członków. TPZD za główny cel stawia sobie promowanie walorów ziemi dubieckiej.

W statucie TPZD ujęte zostały wszystkie cele i założenia działalności stowarzyszenia [12]:

1. Dbalność o powiększanie i propagowanie wiedzy o historii ziemi dubieckiej.
2. Poznawanie i propagowanie tradycji i obyczajów narodowych i etnicznych lokalnej społeczności.
3. Opieka nad obiektami historycznymi.
4. Troska o zachowanie środowiska naturalnego w regionie.
5. Wspieranie inicjatyw ułatwiających rozwój społeczności lokalnej.
6. Współdziałanie w edukacji i wychowaniu młodzieży.
7. Upowszechnianie idei samorządności lokalnej.
8. Promocja regionu poprzez eksponowanie niematerialnych osiągnięć mieszkańców.

Powyższe założenia statutowe realizowane są na co dzień przez różnorodne działania w kilku wyodrębnionych obszarach m.in.: edukacja i oświata, kultura i sztuka, turystyka i rekreacja, promocja regionu itd. Przez tych kilkanaście lat działalności stowarzyszenie realizowało swoje cele m.in. przez organizowanie licznych imprez o charakterze kulturalnym, organizowanie i udział w imprezach sportowych i rekreacyjnych, prowadzenie działalności o charakterze informacyjno-promocyjnej m.in. poprzez opracowywanie i wydawanie materiałów promocyjnych (tab. 9).

W swojej działalności Towarzystwo przykłada też dużą uwagę do działalności związanej z edukacją: organizuje i bierze udział w działaniach badawczych, prowadzi programy stypendialne („Dam radę”, „Dyplom z marzeń”, „Moje Stypendium – moja szansa”), organizuje szkolenia i warsztaty (m.in. aktorskie, teatralne, taneczne).

Stowarzyszenie od początków swego istnienia dążyło do otwarcia trasy turystycznej, która miała przebiegać w taki sposób, aby każdy turysta mógł zetknąć się z przyrodą, historią i kulturą ziemi dubieckiej. Prace nad szlakiem trwały dwa lata od 2005 r. Uroczyste otwarcie szlaku turystycznego, który nosi nazwę „Trzy ścieżki tożsamości: Środowisko, Historia, Kultura”, nastąpiło w czerwcu 2007 r. Na trasie szlaku znajdują się duże tablice z mapą trasy szlaku oraz mniejsze, poglądowe z opisem ważniejszych miejsc. Na potrzeby promocji szlaku wydany został przewodnik po trasie turystycznej. Opiekę nad szlakiem sprawują miłośnicy ziemi dubieckiej, będący członkami TPZD. Trasa jest zaprojektowana w kształcie 23-kilometrowej pętli, tak aby każdy turysta mógł zobaczyć najbardziej urokliwe miejsca i najciekawsze obiekty ziemi dubieckiej (ryc. 1), m.in.:

- ♦ walory przyrodnicze: rezerwat „Kozigarb” i rezerwat torfowiskowy „Broduszurki”, a także najwyższe wzniesienie w okolicy – Góra Łubienka (449,4 m n.p.m.),
- ♦ walory kulturowe: zespół pałacowo-parkowy w Dubiecku, murowana cerkiew w Dubiecku z początku XX w., drewniana cerkiew w Piątkowej z XVIII w., kapliczka na terenie nieistniejącej już wsi Połchowa, Grodzisko – gdzie znajdowała się pierwotna osada Dubiecka.

Szlak można podzielić na krótsze trasy, które mają różną długość, np. odcinek edukacyjny: rezerwat „Kozigarb” – rezerwat „Broduszurki” (4,5 km) lub trasa proponowana również dla wielbicieli turystyki rowerowej Dubiecko – rezerwat „Broduszurki” (4 km).

Przy okazji prac nad wytyczeniem i zabezpieczeniem szlaku wyremontowano zabytkową kapliczkę w nieistniejącej wsi Połchowa. Także w tym przypadku jest to aktywne wypełnianie misji, którą założyli sobie członkowie TPZD, czyli opieka nad obiektami historycznymi (statut rozdział II paragraf 8 punkt 3).

Ryc. 1. Schemat przebiegu szlaku turystycznego „Trzy ścieżki tożsamości: Środowisko, Historia, Kultura”

Źródło: Przewodnik po trasie turystycznej ziemi dubieckiej, Drukarnia Resprint, Dubiecko 2007 s. 48.

Jednak wśród tych wszystkich zrealizowanych zadań warto wyszczególnić jedno, a mianowicie remont i adaptację zabytkowej cerkwi w Dubiecku z przeznaczeniem na Kresowy Dom Sztuki (KDS), który jest dostępny zarówno dla turystów, ale również dla melomanów i miłośników sztuki.

W 2003 r. TPZD otrzymało w dwudziestoletnią dzierżawę budynek cerkwi. Pierwsza cerkiew została wybudowana w Dubiecku w 1596 r. Drugą z modrzewia, pokrytą gontami, wybudowano w 1753 r. Niestety, spłonęła w 1923 r., a na jej miejscu wybudowano obecny murowany obiekt w 1927 r. Pomysłodawcy KDS zadbali o zapewnienie należytego szacunku dla tego obiektu, który przez wiele lat służył jako świątynia. Wszelkie działania, które zostały podjęte w związku z restauracją czy udostępnieniem, odbyły się z zachowaniem substancji, wykluczając jakkolwiek profanację czy wykorzystanie, które byłoby w sprzeczności z charakterem obiektu.

Cerkiew jako Kresowy Dom Sztuki to obecnie miejsce, w którym odwiedzający mogą poznać historię i tradycje Dubiecka, ale także mają możliwość kontaktu ze sztuką pod wieloma postaciami. Organizowane są tu koncerty, wieczory poetyckie, wernisaże prac malarskich, fotograficznych, a także wystawy m.in. fotografii i pamiątek obrazujących życie ludzi w Dubiecku w minionym wieku. Jednym z zamierzeń założycieli było zainteresowanie turystów architekturą cerkiewną i związkami z miejscową kulturą i historią regionu, a także utrwalenie świadomości społeczeństwa o współistnieniu różnych kultur i religii na ziemi dubieckiej oraz rozbudzanie szacunku do zapomnianych obiektów sakralnych. Swoją działalność KDS zainaugurowało 12 września 2004 r. wystawą pod tytułem „Dubiecko – spotkanie trzech kultur i religii” [4]. Od tamtego czasu odbyło się wiele imprez, które wyszczególniono w tabeli 9.

Tab. 9. Działalność KDS w latach 2004–2016

Rok	Rodzaj imprezy kulturalnej						Razem
	Wystawa	Koncert	Wieczór poetycki, program recytatorsko- muzyczny	Przedstawienie teatralne	Spotkanie autorskie, prelekcja, wykład	Inne (warsztaty, kiermasze, konkursy)	
2004	1	1	1	1			4
2005	7	1	2		2	2	14
2006	5	1	2	1	3	2	14
2007	7	2	1				10
2008	5	1			1		7
2009	6	1					7
2010	4	2	1	1			8
2011	5	1			1		7
2012	4	1					5
2013	5	4					9
2014	4	2			1		7
2015	5	1					6
2016	5	3		1		1	10
RAZEM	63	21	7	4	8	5	108

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych TPZD

Galeria służy zarówno turystom, jak i mieszkańcom, w szczególności uczniom miejscowych szkół. Organizowane są tutaj warsztaty teatralne i aktorskie prowadzone przez aktorów z teatrów w Rzeszowie, Tarnowie i Łańcucie, oraz warsztaty taneczne prowadzone pod okiem profesjonalnych choreografów. To także jest realizacja misji, którą założyli sobie członkowie TPZD, czyli współudział w edukacji i wychowaniu młodzieży (rozdział II paragraf 8 punkt 6). Działalność KDS to przede wszystkim praca społeczna członków towarzystwa oraz efekt kontaktów z licznym gronem artystów i instytucjami, którzy wspierają jego działalność.

Stowarzyszenie, aby sprawnie realizować swoje cele, współpracuje z władzami samorządowymi, państwowymi oraz sektorem gospodarczym, m.in. z Ministerstwem Kultury, Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Przemyślu, Urzędem Marszałkowskim w Rzeszowie (dofinansowanie remontu cerkwi), Fundacją Wspomagania Wsi w Warszawie, Fundacją Karpacką w Sanoku, Nadleśnictwem Dynów i Kańczuga, Zarządem Zespołu Parków Krajobrazowych w Przemyślu i Urzędem Gminy Dubiecko (partnerami przy projekcie szlaku). Dzięki wsparciu finansowemu oraz dotacjom od prywatnych osób, jak i podmiotów gospodarczych TPZD pozyskuje niezbędne środki finansowe na realizację kolejnych planów.

4. Podsumowanie

Działalność organizacji pozarządowych na terenach atrakcyjnych turystycznie przyczynia się w dużym stopniu do rozwoju turystyki. Wśród misji, jakie wyznaczają sobie poszczególne stowarzyszenia czy fundacje, są liczne działania związane z szeroko rozumianą kulturą i sztuką realizowane zarówno poprzez organizowanie imprez o charakterze kulturalnym, jak i opiekę nad zabytkami itp. Powyższa działalność organizacji pozwala na kontakt mieszkańców i turystów z różnymi rodzajami sztuki (teatr, malarstwo, rzeźba, rzemiosło ludowe itp.) oraz sprzyja utrwaleniu się świadomości społeczeństwa o współistnieniu różnych kultur i religii w tym regionie. Przyczynia się także do rozwoju kultury i szacunku do zapomnianych obiektów sakralnych.

Wiele z działań podejmowanych przez organizacje przyczynia się do propagowania i krzewienia idei turystyki, rekreacji i sportu wśród dzieci i młodzieży. Służy również trosce o ochronę środowiska naturalnego w regionie, promuje zdrowy tryb życia. W obszarach działalności tych organizacji ważną rolę pełni także promocja regionu poprzez wydawanie materiałów informacyjnych, organizowanie różnorodnych imprez, które prezentują dziedzictwo materialne i niematerialne tych ziem (np. festiwale, konkursy, wystawy, kiermasze itp.). Można zatem stwierdzić, że rola organizacji pozarządowych działających na terenie gmin należących do ZGTPD jest dość znacząca, bowiem wywiera wpływ zarówno na turystykę, kulturę oraz gospodarkę tego regionu, jak również integruje lokalną społeczność.

Bibliografia

1. *Dolina Błękitnego Sanu*, realizacja wydawnicza na zlecenie ZGTPD, Oficyna Wydawnicza „Mercator”, Dynów 2009, s. 21.
2. Gralak K., *Partnerstwo lokalne w procesie aktywizacji turystycznej obszarów wiejskich w Polsce*, [w:] I. Sikorska-Wolak (red.), *Turystyka w rozwoju obszarów wiejskich*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2007, s. 64.
3. Kondracki J., *Geografia Regionalna Polski*, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 2009, s. 340.
4. Skulimowska M., Lorenc-Żemelko M., *Wykorzystanie walorów naturalnych i antropogenicznych w gminie Dubiecko jako czynnik wpływający na rozwój turystyki*, [w:] *Przyroda a turystyka we wschodniej Polsce*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Siedlce 2007, s. 153–160.
5. *Słownik Języka Polskiego*, t. 1: A–K, Polskie Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1978, s. 618.
6. Tomaszewski M., *Znaczenie organizacji pozarządowych w rozwoju turystyki wiejskiej i agroturystyki*, [w:] *Rola organizacji pozarządowych w rozwoju i promocji turystyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2012, s. 11–19.
7. *Województwo podkarpackie. Podregiony. Powiaty. Gminy*, Urząd Statystyczny w Rzeszowie, Rzeszów 2016.

Akty prawne

8. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. Nr 20, poz. 104).
9. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1984 r. o fundacjach z późniejszymi zmianami (Dz. U. Nr 21, poz. 97).
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie z późniejszymi zmianami (Dz. U. Nr 96, poz. 873).

Źródła internetowe

11. Statut Ochotniczej Straży Pożarnej w Dubiecku: <https://krs-pobierz.pl/ochotnicza-straz-pozarna-w-dubiecku-i441588/krs> (dostęp: 23.09.2017).
12. Statut Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Dubieckiej: <http://www.tpzd.dubiecko.com.pl/index.php/blog> (dostęp: 25.09.2017).
13. Stowarzyszenie Promocji i Rozwoju Regionu Dynowskiego Towarzystwo Przyjaciół Dynowa: <http://www.tpdynow.pl/onas/onas.html> (dostęp: 21.09.2017).